

הפקולטה למשפטים
האוניברסיטה העברית בירושלים
Faculty of Law - Hebrew University
كلية الحقوق - الجامعة العبرية في القدس

קורס "דיני סייבר בינלאומיים וישראליים" – 62324
סמסטר א' – תשפ"ג

שאלת המחקר : מהי אחריות המדינה על הגבלת Fake News בעידן הרשתות החברתיות?

שם הסטודנט: אריק שלו דותן

שם המרצה: דב האוסן-כוריאל

תאריך הגשה: 19/02/2023

תוכן עניינים

3	מבוא
4	פרק א': רקע מקדים
4	משפט וטכנולוגיה
4	הגדרה ובעייתיות ה-Fake News
5	Fake News וחופש הביטוי
5	כשל השוק
6	פרק ב': התפתחויות טכנולוגיות חדשות והשפעתן על הפצת Fake News
6	בינה מלאכותית וצ'טבוטים
7	בוטים ואווטארים ברשתות חברתיות
9	פרק ג': הגבלת רשתות חברתיות בפרסום והפצת Fake News
9	סקירת מעמד הרשתות החברתיות ביחס ל-Fake News
10	הדין הישראלי
10	סיום
11	רשימה ביבליוגרפית

מבוא

העולם משתנה במהירות לנגד עינינו והרשתות החברתיות תופסות את מרכז חיינו כבר מספר שנים. השימוש ברשתות חברתיות לשם העברת מידע וצריכת חדשות גובר ונעשה כדבר שבשגרה עבור רוב הציבור המערבי בעולם. בעזרתן ובעזרת התפתחויות הטכנולוגיות אחרות, הן מעלימות את המרחק בין האדם לזולתו ומאפשרות תקשורת שעד לפני מספר שנים נראתה דמיונית. למרות זאת, מחיר הגלובליזציה עלול לעלות במחיר טשטוש האמת בעקבות תופעת ה-Fake News.

קיימת הוכחה שהתופעה שיחקה תפקיד משמעותי בבחירות בישראל, עם תיאוריות קונספירציה שהופצו בתדירות גבוהה ברשתות החברתיות. במהלך הבחירות של 2019, לדוגמה, הופצו טענות שקריות הקשורות לבני גנץ, המועמד המוביל נגד ראש הממשלה בנימין נתניהו, אשר טענו כי הייתה לו תוכנית סודית להקמת קואליציה עם המפלגות הערביות, מה שנראה כבגידה בערכים הישראליים עבור חלק מהציבור הישראלי. סיפורים אחרים העלילו את נתניהו, והאשימו אותו בקבלת כספים באופן לא חוקי ממקורות זרים או ניסיונות להגבלת חופש העיתונות.

הפסקה הקודמת נכתבה במלואה ע"י ChatGPT, עליו אדון בהמשך העבודה. אינני יודע האם כל המידע שנכתב הוא נכון או לא, בייחוד לאור העובדה שהמידע העדכני ביותר של התוכנה היא עד 2021. כך ניתן להבין באיזו קלות ניתן להיחשף ל-Fake News מבלי לדעת זאת. מכאן עולה השאלה מהי, אם בכלל, אחריות המדינה על הגבלת Fake News.

בעבודתי אדון תחילה בקשר בין משפט וטכנולוגיה, ובהגדרת ה-Fake News ובעיותיו. לאחר מכן, אבחן את כשל השוק כלפי Fake News ואת המתח בינו לבין חופש הביטוי, ואתאר את ההתפתחויות הטכנולוגיות החדשות שעלולות להחריף את התופעה אף יותר. בהמשך אציג את ספקטרום הגישות כלפי חקיקה רגולטורית עבור רשתות חברתיות בנושא ה-Fake News, וכיצד הדין הישראלי מתייחס לתופעה, תוך מתן ביקורת על מצבה הנוכחי.

חשוב לציין, להפצת Fake News נדרשים שני רכיבים משלימים. ראשית, רשת חברתית (דוגמת פייסבוק, טוויטר וכדומה) ושנית, משתמש באותה הרשת החברתית שיפרסם את התוכן. העבודה תעסוק בשאלת אחריות המדינה על הגבלת Fake News מול הרשתות החברתיות בלבד.¹ בנוסף, העבודה לא תדון בשאלה מהו תוכן אמת או תוכן שקרי, אלא תצא מנקודת הנחה שקיים תוכן שקרי אשר היתרונות במניעת הפצתו עולים על חסרונותיו.²

¹ לשם הנוחות, העבודה תתייחס לרשתות חברתיות אשר מספקים שירות למעל 5% ממדינת ישראל (כ-500000 משתמשים פעילים), כפי שמשרד התקשורת קבע לאור המלצות הצוות המייעץ לשר התקשורת לבחינת האסדרה על פלטפורמות תוכן דיגיטליות. ראו: משרד התקשורת **מכתב שר התקשורת – קבלת המלצות הצוות המייעץ לבחינת האסדרה של פלטפורמות תוכן דיגיטליות** (2022).
² זוהי לא הנחה מובנת מאליה, בייחוד לאור הגישה המרחיבה של חופש הביטוי. לפי גישה זו אין לאסור על אמירות שקר, והדרך הנכונה להתמודדות עימן היא חשיפת האמת ולא דיכוי השקר. להרחבה ראו: אהרון ברק **כבוד האדם – הזכות החוקתית ובנותיה** 736 (2014).

פרק א': רקע מקדים

משפט וטכנולוגיה

ההתפתחות הטכנולוגית נוקשת בהתמדה בדלת המשפט ומעוררת שורה של שאלות משפטיות חדשות. בית- המשפט בישראל הכיר בקושי מערכת המשפט להתמודד עם קצב ועוצמת השינויים הדינמיים המתרחשים בעולם הטכנולוגיה.³ מכורח אי ההתאמה בין קצב ההתפתחות הטבעית של המשפט לשינויים הטכנולוגיים, מתעורר הצורך להבין את הקשר בין השניים.⁴ מקובל לחשוב שנקודת ההשקה בין הדיסציפלינות מצטמצמת לשאלות יישום, שעניינן החלת כללים משפטיים קיימים על טכנולוגיה חדשה, אולם למעשה, הן מושפעות זו מזו. התקדמות הטכנולוגיה עלולה ליצור נסיבות שהחוק הקיים לא מתייחס אליהן. לכן, האתגר העומד בפני מערכת המשפט הוא לפרש את הכללים המשפטיים הקיימים ולהתאימם למציאות טכנולוגית חדשה. בנוסף, המשפט משפיע על עיצוב הטכנולוגיה, אופן יישומו, התרת שימושו וכדומה, בין היתר באמצעות קביעת כללים רגולטורים בגין שימוש בכלי הטכנולוגי.⁵ לפיכך, תגובת המשפט נדרשת להיות מושכלת, נטועה במסורת המשפטית, נובעת מתוך הבנת היחס שבין המשפט והטכנולוגיה, ומעריכה את ההשלכות על עיצוב ופיתוח טכנולוגיות חדשות.⁶ יתרה מכך, על הכללים הרגולטורים להסדיר פעילות כלכלית או חברתית המבוצעת על ידי גורמים פרטיים, בעיקר במקום שבו קיימים כשלי שוק או כשיש חשש לפגיעה בזכויות יסוד או אינטרסים ציבוריים.⁷

הגדרה ובעייתיות ה-Fake News

"Fake News" הינו מושג המתאר הצגה של מידע שקרי או שקרי-למחצה בפורמט שנראה כתוכן אמיתי, בין היתר של משתמשים ברשתות, אמצעי תקשורת ממוסדים ועוד.⁸ מדובר בתופעה שמקבלת צורות וכינויים רבים; "Alternative Facts",⁹ תמונות או סרטונים ערוכים, תיאוריות קונספירציה ועוד.¹⁰ תופעת ה-Fake News קיימת בעולם מאות שנים וגם בעבר היו לה השלכות רבות ומצערות.¹¹ אולם ההתעצמות הטכנולוגית מקצינה את התופעה. ברשתות החבריות (טוויטר, פייסבוק, יוטיוב ועוד) מקור המידע אינו תמיד ברור לחלוטין, ודעותיהם של אנשי מקצוע חולקות את מקומן בעמודו של המשתמש באופן שווה עם תכנים שיווקיים, מודעות ממומנות, גורמים לא מקצועיים ו-Fake News.

אחת הבעיות המרכזיות שנובעת מ-Fake News היא ההיקף השימוש שלנו ברשתות חברתיות כמקור מידע. הרשתות החברתיות הפכו למקור המוביל, ובמקרים רבים הבלעדי, של האזרח הישראלי לצריכת חדשות.¹²

³ עע"מ 3782-12 מפקד מחוז תל אביב-יפו במשטרת ישראל נ' איגוד האינטרנט הישראלי, סו(2) 159, פס' 23 לפסק דינו של השופט סולברג (2013).

⁴ ניבה אלקין-קורן, מיכאל בירנהק רשת משפטית: משפט וטכנולוגיית מידע 12 (2011).

⁵ ס' 1 לחוק עקרונות האסדרה, התשפ"ב-2021.

⁶ נמרוד קוזלבוסקי, המחשב וההליך המשפטי: ראיות אלקטרוניות וסדרי דין, הקדמה (2000).

⁷ משרד החדשנות, מחלקת ייעוץ וחקיקה עקרונות מדיניות, רגולציה ואתיקה בתחום הבינה המלאכותית 23 (2022) (להלן: משרד החדשנות).

⁸ תהילה שורץ אלטשולר האמת על פייק ניוז (2020) (להלן: האמת על פייק ניוז).

⁹ Alternative Facts הוא ביטוי שעלה לכותרות בנוגע לטקס החניכה של טראמפ לנשיאות ב-2016. יועצת הנשיא נשאלה בראיון לתקשורת על הטענה הלא נכונה, שמספר הנוכחים באותו הטקס היה גבוה מכל טקס חניכה אחר לנשיאות ארה"ב בהיסטוריה. תשובתה הייתה שהטענה נכונה והיא פשוט כללה בתוכה Alternative Facts. כמצופה, השימוש בביטוי זכה ללעג בעיתונות, ברשתות חברתיות ועוד. בתגובה, היועצת הסבירה שהכוונה לביטוי היא עובדות נוספות המבוססות על מידע אלטרנטיבי.

¹⁰ איתי ברון ומיכל רויטמן ביטחון לאומי בעידן של פוסט-אמת ופייק ניוז (2020) (להלן: ביטחון לאומי).

¹¹ Jacob Soll, The Long and Brutal History of Fake News, POLITICO MAGAZINE, 11

(Dec. 18, 2016) <https://www.politico.com/magazine/story/2016/12/fake-news-history-long-violent-214535>

¹² "תוצאות מחקר עמדות הציבור בנושא השיח הציבורי באתר יתוף תוכן ורשתות חברתיות" תכלית המכון למדיניות ישראלית (2022).

מסקר שנערך ב-2019 התברר שכ-76% מהציבור בישראל צורכים תכנים חדשותיים ברשתות החברתיות לפחות פעם ביום.¹³ למרות זאת, פחות מרבע מהציבור הישראלי מחזיקים בדעה שיש יותר תכני אמת מתכני כזב ברשתות החברתיות.¹⁴ כלומר, מדובר באמצעי תקשורת שרבים מהציבור מצהירים שהם משתמשים בו כמקור חדשות ובאותו זמן לא מאמינים בו. לכאורה נראה שמדובר בנתון חיובי, אולם אנשים עושים זאת מפני שהם סומכים על עצמם שידעו להפריד את השקר מהאמת.¹⁵ התנהלות זו יוצרת פגיעות עצומה של הציבור ומאפשרת לעשות עליו מניפולציות רחבות ועמוקות.¹⁶

Fake News וחופש הביטוי

כאשר מדברים על חופש הביטוי במרחב הסייבר ניתן לבצע הפרדה בין חופש הביטוי לבין הדיון בגבולו חופש הביטוי התוכני ברשת. "בדיון על חופש הביטוי באינטרנט יש להבחין בין דיון בחופש הגישה לאינטרנט, כלומר בזכותו של כל אדם, בלי לקבל רישיון מיוחד, ובלי לעמוד בדרישות סף, להיכנס לרשת, או לאתרים מיוחדים בה, לקבל ולהעביר מסרים ברשת, ובין הדיון בגבולות חופש הביטוי התוכני ברשת, כלומר בשאלה אם יש להטיל הגבלות מיוחדות על התכנים המצויים ברשת".¹⁷ במסגרת הפרק והמשך המאמר אדון בסוג חופש הביטוי השני.

הגבלות רגולטוריות שמטרתם הגבלת Fake News עלולים לפגוע בזכות החוקתית לחופש הביטוי, לכן ראשית נדרש לדון בחשיבותה והיקפה. חופש הביטוי הינו זכות יסוד במדינות דמוקרטיות ובהתאם היא לרוב מעוגנת בחוקות המדינות, דוגמת ארה"ב, גרמניה וצרפת.¹⁸ הזכות אף מעוגנת בהצהרה האוניברסלית בדבר זכויות אדם כך שכל אדם זכאי לחופש הביטוי בכל אמצעי התקשורת.¹⁹ לעומת זאת ובאופן חריג, אין התייחסות ישירה בחקיקה הישראלית ובמגלית העצמאות לזכות זו. כיום הזכות לחופש הביטוי נגזרת מחו"י: כבוה"ד, ועיקר ההגנה עליה פותחה ע"י ביהמ"ש העליון, שהחל לעגן אותה החל ממתן פסק הדין בעניין **קול העם**.²⁰ הגישה לגבי היקף הזכות בישראל מרחיבה, אשר כוללת לפי הדעה הרווחת היום "כל ביטוי, תהא צורתו אשר תהא".²¹ לכן, גם אמירת שקר נכללת בתוך חופש הביטוי.²²

כשל השוק

סביר להניח שהטיפול ב-Fake News אפשרי, ולמרות שהתפתחו מספר מוצרים שמזהים ומסמנים אותם,²³ נראה שהרשתות החברתיות לא ממהרות ליישם אותן. המודל העסקי של הרשתות החברתיות מבוסס ברובו על

¹³ תהילה שוורץ אלטשולר **אמון הציבור בתקשורת וברשתות החברתיות בישראל** (2019).

¹⁴ שם.

¹⁵ האמת על פייק ניוז, לעיל הי"ש 8.

¹⁶ דוגמה לכך ניתן למצוא במחקר שהוכיח כי ככל שביטויים מופצים יותר, כך הם נתפסים אמינים יותר. ראו: NICHOLAS DIFONZO & PRASHANT BORDIA, RUMOR PSYCHOLOGY – SOCIAL AND ORGANIZATIONAL APPROACHES 225 (2007).

¹⁷ יובל קרניאל "חופש הביטוי באינטרנט" **עלי משפט** א 163, 177-178 (1999).

¹⁸ U.S. CONST. amend. I; הניג לובין **השפה הגרמנית והחוקה** (2021); Declaration of Human and Civic Rights of 26 August ;

¹⁹ https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf (2002), 1789.

²⁰ G.A. Res. 217 (III) A, Universal Declaration of Human Right (Dec. 10, 1948).

²¹ בג"צ 73/53 **קול העם נ' שר הפנים**, פ"ד ז 871 (1953).

²² בג"צ 5432/03 ש.י.ן **לייצוג נשים נ' המועצה לשידורי כבלים ולוויין** פ"ד נח(3) 65, פס' 12 לפסק דינה של השופטת דורנר (2004).

²³ ברק, לעיל הי"ש 2.

²³ ביטחון לאומי, לעיל הי"ש 10; Alexandra Andorfer, *Spreading like wildfire: Solution for Abating the Fake News*; *Problem on Social Media via Technology Controls and Government Regulation*, 69 Hastings L.J. 1409, 1418 (2018).

פרסומות.²⁴ כלומר, ככל שכמות הגולשים והזמן שהם נמצאים בפלטפורמה גדל, רווח החברה גדל. בהתאם, האלגוריתמים של החברות מתוכנתים לטובת הגדלת מעורבות הגולשים בפלטפורמה. יתרה מכך, הרשתות החבריות אינן מעוניינות במניעת הפצת Fake News, לא משנה כמה הן מוגזמות ומסיתות.²⁵ גם מארק צוקרברג, הבעלים והמנכ"ל של פייסבוק, הסכים כי פייסבוק אינה מטפלת כראוי ב-Fake News בפלטפורמה שלה.²⁶

פרק ב': התפתחויות טכנולוגיות חדשות והשפעתן על הפצת Fake News

כאמור, המשתמשים ברשתות החברתיות משתמשים באופן קבוע לשם העברת מידע וצריכת חדשות באופן קבוע. אולם, בין היתר בעקבות כשלי שוק, אותם משתמשים עלולים להיחשף, להאמין ולהפיץ הלאה Fake News. במסגרת פרק זה אסקור כיצד צ'טבוטים, בוטים ואוואטרים, כפיתוחים טכנולוגיים חדשים, מאיימים להחריף את התופעה.

בינה מלאכותית וצ'טבוטים

לאחרונה שוחרר מסמך ממשלתי אשר דן במדיניות, רגולציה ואתיקה בתחום הבינה המלאכותית בישראל.²⁷ שם הוגדר כי תחום הבינה המלאכותית הוא שם כולל בתחום טכנולוגיות המידע, התקשורת ומדעי הנתונים המאפשרת קבלת החלטות, ייצור תחזיות, או ביצוע פעולות ע"י מחשב ברמת עצמאות גבוהה, באופן המדמה או מסוגל להחליף בינה אנושית.²⁸ ב-OECD ובאיחוד האירופי הגדירו מערכות בינה מלאכותית כמערכות ממוכנות שיכולות, ברמת עצמאות משתנה ובהתאם למטרות מוגדרות בידי אדם, להפיק תחזיות, המלצות, או החלטות המשפיעות על סביבות פיזיות או וירטואליות.²⁹

בהסתכלות מעשית, טכנולוגיית בינה מלאכותית הינה טכנולוגיה שבה הרכיב "לומד", והתנהגותו מתעצבת בהתאם למקרים ולתגובות בהם נתקל. כלומר, המערכת אינה פועלת לפי הגדרות קבועות מראש, אלא לפי הליך "הסקת מסקנות" מאירועים מקריים, תוך היעזרות בכלים טכנולוגיים שונים.³⁰ השימוש והתלות בכלים שמבוססים על בינה מלאכותית גובר עם הזמן, ואיתו גם תשומת הלב של השיח הציבורי הרחב כלפיהם. כיום, השיח על בינה מלאכותית פורץ את גבולות השיח "ההייטקיסטי" לעבר כלל האוכלוסייה. בין התורמים לפריצת הדרך הזו הוא ChatGPT, צ'טבוט חינוכי אשר מבוסס על בינה מלאכותית. ChatGPT הושק בנובמבר 2022 ע"י

NBC News, Senator Asks How Facebook Remains Free, Mark Zuckerberg Smirks: 'We Run Ads' | NBC News, ²⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=n2H8wx1aBiQ>, YOUTUBE (Apr. 10, 2018).

²⁵ דוגמה לכך ניתן למצוא בבחירות ספטמבר 2019, שם נכתב בפלטפורמת המסנג'ר של הליכוד כי הערבים אזרחי ישראל "רוצים להשמיד את כולנו – אנשים נשים וילדים". נדרשה לפייסבוק יממה שלמה כדי למחוק את הפוסט ולסגור, באופן זמני, את החשבון של הליכוד. ראו: מורן אזולאי "נתניהו בפייסבוק: 'הערבים רוצים להשמיד את כולנו'" (11.09.2019) <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5586510,00.html>

²⁶ Andorfer, לעיל ה"ש 23, בעמ' 1414.

²⁷ שם.

²⁸ משרד החדשנות, לעיל ה"ש 7, בעמ' 21.

²⁹ שם, בעמ' 23.

³⁰ רועי גולדשמידט **כלי רכב אוטונומיים – מדיניות ממשלתית, אתגרים והזדמנויות** 5 (הכנסת, מרכז המחקר והמידע 2019).

חברת OpenAI, והשקתו הייתה הצלחה כבירה, כאשר השיא של כמות הזמן הנדרש בכדי להגיע למאה מיליון משתמשים רשומים פעילים בחודש נשבר במהירות.³¹

התוכנה למעשה "מתקשרת" עם המשתמש בצורת שיח. דהיינו, ChatGPT מסוגל לענות על שאלות, לכתוב שירים, לעזור בקטעי קוד שלא עובדים, ובכלליות לתקשר עם התוכנה כאילו מדובר באדם אמיתי וחכם בצד השני של השיחה. התשובות שלו אינן מסתייגות ולכן מרגישות למשתמש עוד יותר נכונות, אולם כפי שנכתב ע"י OpenAI בעצמן, ChatGPT כותב לעתים תשובות שנראות סבירות והגיוניות, אך אותם תשובות לא נכונות ואף לא הגיוניות.³² אין התחייבות לאחוזי השגיאות בתשובותיו, ברם קיימות אין-ספור דוגמאות שבהן הוא טועה בחישובים מתמטיים פשוטים, תיקונים והסברי כתיבת קוד, עובדות ועוד.³³

מיקרוסופט השקיעה כ-מיליארד דולר לפני השקתו ב-OpenAI, וכעת החליטה להשקיע כ-10 מיליארד דולר נוספים לטובת המשך הפיתוח ואינטגרציה עם תוכנות מיקרוסופט שונות, כגון תוכנות ה-Office.³⁴ כמה חודשים לאחר מכן גוגל השיקה את התשובה שלה ל-ChatGPT, צ'טבוט בשם Bard.³⁵ Bard מתוכנן להיות זמין לקהל הרחב לקראת אמצע 2023 ובהמשך ישתלב במנוע החיפוש שלה.³⁶ מכאן ניתן להסיק כי בעתיד הקרוב השימוש בצ'טבוטים מהסוגים האלו יהפוך לטריוויאלי.

בשורה התחתונה ככל שאין התחייבות לאמיתות המידע, הצ'טבוט ימשיך לטעות בתשובותיו, המשתמש יתייחס לתשובות כנכונות ומספר המשתמשים בצ'טבוט יגדל, הפצת Fake News תחריף ותהא בלתי נמנעת.

בוטים ואווטארים ברשתות חברתיות

"בוט" הוא הכינוי המקובל לאלגוריתם אשר מסוגל לנהל שיחה או אינטראקציה עם אדם ברשת האינטרנט.³⁷ קיימים מספר סוגי בוטים ברשת האינטרנט,³⁸ אולם ההתייחסות העיקרית בעבודה היא לבוטים חברתיים – פרופילים שקיימים בעיקר ברשתות חברתיות.³⁹ פרופילים אלה מציגים עצמם באופן אוטומטי על רשת חברתית אחת כאדם, אמיתי או בדוי, לעיתים תוך הזדהות כבוט ולעיתים ללא אמצעים מסגירים. הם מסוגלים לשתף

Krystal Hu, ChatGPT sets record for fastest-growing user base – analyst note, REUTERS,³¹ <https://www.reuters.com/technology/chatgpt-sets-record-fastest-growing-user-base-analyst-note-2023-02-01/> (Feb. 02, 2023).

OpenAI, <https://openai.com/blog/chatgpt/> (Last Visited Feb. 17, 2022).³²

להרחבה, ראו: Amos Azaria, *ChatGPT Usage and Limitations*, hal-03913837 HAL Open Science (2022).³³

דינה באס "מיקרוסופט תשקיע 10 מיליארד דולר במפתחת של ChatGPT" (23.01.2023) <https://www.themarket.com/wallstreet/2023-01-23/ty-article/.premium/00000185-df1a-d93a-a1bf-ff5e0c800000>³⁴

Sander Pichai, An Important Next Step on Our AI Journey, GOOGLE (Feb. 06, 2023).³⁵

<https://blog.google/technology/ai/bard-google-ai-search-updates>
(06.02.2023) "גוגל הכריזה על התשובה שלה ל-ChatGPT – צ'טבוט בשם Bard"³⁶

<https://www.ynet.co.il/digital/technews/article/hy4utt0ho>
Emilio Ferrara et al., *The Rise of Social Bots*, 59 COMM. ACM 96, 96 (2016) (להלן: פרארה).³⁷

Stephen T. Middlebrook & John Muller, *Thoughts on Bots: The Emerging Law of Electronic Agents*, 56 BUS. LAW. 341, 532 (2000).³⁸

Barry Stricke, *People v. Robots: A Roadmap for Enforcing California's New Online Bot Disclosure Act*,³⁹ 22 VAND. J. ENT. & TECH. L. 839, 852 (2020) (להלן: סטרייק).

ולקדם פרסומים שונים ברשתות החברתיות, ולעיתים להגיע לרמת שיח עם אדם זר, תוך שימוש בטכנולוגיות חיקוי אדם ואינטליגנציה מלאכותית.⁴⁰

היקף התופעה עצום וקשה לאמידה, אך ככל הנראה קיימים ברשת מאות מיליוני חשבונות שאינם מופעלים באופן ישיר על-ידי אדם.⁴¹ מדובר בכלי עבודה פשוט וזול ששימושו העיקרי הוא הפצת רעיונות ודעות באנונימיות. הם יופעלו בדרך כלל כרשת בוטים, קבוצה שיכולה להגיע לכמות של אלפי בוטים המתואמים בפעולתם לטובת הדגשת מסר. בעקבות מעטה האנונימיות שהם מעניקים ויכולת התפוצה הרחבה, הבוטים מנוצלים לטובת הפצת Fake News שבדרך אחרת לא היו מגיעים למרכז הבמה, תוך יצירת מצג שקרי בדמות שיח ציבורי רחב בסוגיה מסוימת. הצלחת הבוטים בהפצת מידע מתבססת על הטעיית הציבור בכך שמדובר באדם אחר ולא במחשב,⁴² ונטיית בני האדם ל"עדריות" ואהבת הדומה.⁴³

יש לציין שברשתות החברתיות המובילות, "פייסבוק" ו"טוויטר", מבוצעת הסרה של חשבונות בוטים במקרה של פגיעה במדיניות החברת, בעזרת דיווחי משתמשים או על-ידי שימוש בכלים טכנולוגיים לניטור פעילות חריגה.⁴⁵ בישראל, יחידת הסייבר בפרקליטות המדינה מנהלת את בקשות ההסרה, בהתאם לפרסומים המנוגדים לחקיקה קיימת.⁴⁶ ניסיונות למניעת שימוש בבוטים במסגרת תעמולת בחירות נעשו גם במסגרות לא משפטיות, בדמות אמנות והסכמים לא משפטיים.⁴⁷

למרות זאת, כמו כל התפתחות טכנולוגית, גם הבוטים השתדרגו והפכו לאוטוארים – זהות פיקטיבית ברשתות חברתיות. שלא כמו בוט, לאוטואר יש זהות דיגיטלית מורכבת יותר. הוא מופעל בכמה פלטפורמות באופן מתוחכם, וכך קשה יותר לזהות אותו כפיקטיבי. השימוש הקיצוני בהם נועד למתקפות סייבר, הפצת Fake News, פריצות, זיופי מסמכים וכדומה. נחשף לאחרונה כי קבוצת האקרים ישראלים השתמשה, לטענתן, בין היתר בצבא אוואטרים לשם התערבות ב-33 מערכות בחירות, מתוכן ב-27 מהן הושגה המטרה לשמה שכרו את שירותיהם.⁴⁸

Edmund Mokhtarian, *The Bot Legal Code: Developing a Legally Compliant Artificial Intelligence*, 21 *VAND. J. ENT. & TECH. L.* 145, 153-54 (2018)

Platform Manipulation, TWITTER (2020), <https://transparency.twitter.com/en/reports/platform-manipulation.html#2020-jan-jun>

⁴² סטרייק, לעיל ה"ש 39, בעמ' 869.

⁴³ שם, בעמ' 869-870; גולדשמידט, לעיל ה"ש 30, בעמ' 4.

Platform Community Standards, FACEBOOK (Apr. 2021), <https://www.facebook.com/communitystandards>; *Manipulation & Spam Policy*, TWITTER (Sep. 2020), <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/platform-manipulation>

⁴⁵ פרארה, לעיל ה"ש 37, בעמ' 102.

⁴⁶ שיטת העבודה היא "הודעה והסרה", יחידת הסייבר מודיעה לרשת החברתית בדבר בקשת ההסרה ולרשת קיים שיקול דעת האם להסיר את הפרופיל והפרסום או רק להתריע. ראו: בג"צ 7846/19 **עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' פרקליטות המדינה יחידת הסייבר**, פס' 5-6 לפסק הדין של המשנה לנשיאה מלצר (נבו) 12.4.2021.

⁴⁷ ניסיון של המכון הישראלי לדמוקרטיה, במהלך הבחירות לכנסת ה-21, לייצר אמנה בה מתחייבות המפלגות החותמות, בין השאר, לסמן תעמולה באופן ברור ואחיד, לא לעשות שימוש בחשבונות מזויפים ברשת ולהקפיד על סימון בוטים. ראו: תהילה שוורץ אלטשולר וגיא לוריא **מתחייבים לבחינות הוגנות ברשת** (2019).

⁴⁸ גור מגידו ועומר בן יעקב "האנשים שהורגים את האמת" (15.02.2023) <https://www.themarker.com/news/2023-02-15/ty-article-static-ext/00000186-06ca-d9b4-afb7-0fff2fi00000>

פרק ג': הגבלת רשתות חברתיות בפרסום והפצת Fake News

עד כה נסקרו מספר טכנולוגיות חדשות אשר מאיימות, כל אחת בדרכה שלה, על הקצנת תופעת ה-Fake News. בפרק זה אדון בצורך שבהגבלת הרשת החברתית בדבר פרסום Fake News, וכיצד הדין הישראלי מתייחס לתופעה ביחס לרשתות החברתיות.

סקירת מעמד הרשתות החברתיות ביחס ל-Fake News

סוגיית האחריות המשפטית של גופים מתווכים (גופים שאינם יוצרים את התכנים בעצמם) מורכבת, וקיימת כבר משנות ה-90. באותה תקופה בארצות הברית ננקטה גישת "נמל מבטחים" – הענקת חסינות רחבה מאחריות למתווכים מתוך רצון שלא לפגוע בקדמה הטכנולוגית.⁴⁹ מאז הרשתות החברתיות הפכו למעין שומרי סף שנדרשים להחליט אילו רעיונות יקבלו את זמן המסך הרב ביותר ואילו לא יקבלו כלל. במידת הצורך, הן משתמשות ביכולות טכנולוגיות כדי לזהות, למנוע ואף לעזור לרשויות האכיפה להילחם בתופעות שליליות.⁵⁰

לפיכך, על אף היותם גופים פרטיים, הם החלו למלא תפקיד ציבורי למחצה. החברות אינם בעלי סמכויות שלטוניות-ריבוניות, אבל בפועל, מעמדם מאפשר להם לבצע פעולות שעשויות לפגוע בזכויות ובאינטרסים מוגנים של הציבור. יתרה מזאת, אין הכרח שהחלטות הפלטפורמות יתקבלו בשקיפות ולכן הקושי לבקר את החלטותיהן גובר. עובדה זו רלוונטית גם ביחס של הפלטפורמות להתמודדות עם Fake News ותופעות שליליות נוספות שמתרחשות בסביבתן. לכן, חסינות גורפת לא מתאימה בעניינן.

מנגד, במדינות לא דמוקרטיות שאזרחיה לא נהנים מהזכות לחופש הביטוי, הרגולציות הממשלתיות הן הנוקשות ביותר. בסין לדוגמה, הממשלה שולטת בתכני האינטרנט במטרה לצנזר ולחסום אתרים שלא עולים בקנה אחד עם המפלגה הקומוניסטית.⁵¹ בעוד שהסינים טוענים שביכולתם להתמודד עם תופעת ה-Fake News טוב מהמדינות המערביות, נדמה כי גם הם סובלים מבעיות דומות.⁵²

ואכן בשנים האחרונות, רגולטורים ברחבי העולם, כולל ארצות הברית,⁵³ החלו לבחון מודלים שונים להטלת אחריות באופן שיתאים לצורת הפעילות של השירותים השונים המוצעים כיום.⁵⁴ המודל שעוגן לאחרונה בחקיקה האירופאית, הוא הענקה של חסינות מותנית לכל אחד מהגופים שהחיקוק חל עליהם, בהתחשב בין השאר ברמת ההשפעה שלהם על התוכן. באופן דומה, מחקר אמפירי של הפסיקה בארה"ב הראה כי ככל

⁴⁹ לדוגמה, סעיף 230 לחוק האמריקאי על מהוגנות בתקשורת, כי ספק או משתמש בשירותי מחשב אינטראקטיביים, לא ייחשב לדובר או למוציא לאור של מה שפורסם ע"י אדם אחר, אלא אם כן יש לו תרומה של ממש ליצירת הפרסום המעוול. הסעיף נועד במקור לגופים כמו אתרי חדשות שבהם מתפרסות תגובות של גולשים או אתרי פורומים. ראו: רע"א 1239/19 יואל שאול נ' חברת ניידלי תקשורת בע"מ, פס"מ 67 לפסק דינה של השופטת ברק-ארז (08.01.2020) (להלן: עניין ניידלי תקשורת).

⁵⁰ לדוגמה, מיקרוסופט פיתחה תוכנה בשם CETS, שמטרתה להילחם בפורנוגרפיית ילדים באמצעות אמצעים טכנולוגיים שונים. ראו: Bernadette H. Schell, Miguel Vargas Martin, Patrick C.K Hung & Luis Rueda, Cyber Child Pornography: A Review Paper of the Social and Legal Issues and Remedies – and a Proposed Technological Solution, 12 AGGRESSION AND VIOLANT BEHAVIOR 45, 57-61 (2007).

⁵¹ בין היתר אתרים כמו פייסבוק, טוויטר, יוטיוב, אינסטגרם ועוד. ראו: Nina I. Brown & Jonathan Peters, *Say This, Not That: Government Regulation and Control of Social Media*, 68 Syracuse L. REV. 521, 525 (2018).

⁵² Kate Connolly et al., Fake News: An Insidious Trend That's Fast Becoming a Global Problem, GUARDIAN <https://www.theguardian.com/media/2016/dec/02/fake-news-facebook-us-election-around-the-world> (Dec. 2, 2016).

⁵³ לדוגמה, בהמשך לסעיף 230, בשנת 2018 תוקן חוק המהוגנות בתקשורת כך שהחסינות לפי סעיף 230 לא תחול ביחס לניצול מיני של קטינים וסחר באנשים. ראו: עניין ניידלי תקשורת, לעיל ה"ש, פס"מ 67-71 לפסק דינה של השופטת ברק-ארז.

⁵⁴ משרד התקשורת דוח הצוות המייעץ לשר התקשורת לבחינת האסדרה על פלטפורמות תוכן דיגיטליות (2022).

שהמתווך הפעיל שיקול דעת עריכתי בעניין תוכן מסוים, עודד את הפצתו או הקל על יצירתו ופרסומו, כך הנטייה שלא לדחות את התביעה נגד המתווך על הסף גוברת.⁵⁵

הדן הישראלי

ככלל, אין חוק האוסר על אמירת ופרסום Fake News, והזכות שלא לומר דברי אמת נכללת בזכות לחופש הביטוי.⁵⁶ בדין הישראלי חסרה הגדרה ברורה לאופן קביעת ההוכחה בדבר פרסום הכזב, ועל מי מוטל נטל ההוכחה בנושא. לפיכך, ביחס לרשתות החברתיות עצמן, בחוק הישראלי אין מנגנון קבוע להטלת אחריות. שיתוף הפעולה של הרשתות עם רשויות האכיפה בנושא הוא וולונטרי מצידן, ועיקר שיתוף הפעולה נעשה בין הרשתות החברתיות למחלקת הסייבר בפרקליטות המדינה.⁵⁷ חשוב לציין, הפסיקה הישראלית הכירה באפשרות הטלת האחריות על הרשתות החברתיות; עצם הימנעותם מקביעת כללי התנהגות, ניטור פרסומים והסרת פרסומים העשויים לכלול Fake News עלולים לעלות לכדי התרשלות, ובגינה לחייבם בניזקין מכוח עוולת הרשלנות.⁵⁸

סיום

כאמור, המשפט והטכנולוגיה שזורים זה בזו. על המדינה לוודא שהמשפט משפיע ומעצב את הטכנולוגיה לכיוון הרצוי שיטיב עם אזרחיה. לאורך העבודה הוצג כי Fake News היא תופעה גלובאלית שמלווה את האנושות מתמיד, אולם היא תפסה את הכותרות בשנים האחרונות ולא בכדי. ההתפתחויות הטכנולוגיות הן שאיפשרו את הפצתן בצורה קיצונית, ולהשפיע על ציבורים, מדינות ומערכות בחירות רבות. כעת, אתגרים טכנולוגיים חדשים כמו ציטבוטים, בוטים ואווטארים, שאת השלכותיהן ניתן רק לשער, עלולים להפוך את הפצת ה-Fake News לחמורה בהרבה.

כפי שהוצג, קיים כשל שוק בדבר מניעת הפצת Fake News. בעוד שמדינות שונות כבר החלו לבצע הגבלות רגולטוריות כנגד הרשתות החברתיות, בישראל הרשתות החברתיות נהנות למעשה מחסינות מלאה, כפי שהיה נהוג בארה"ב של שנות ה-90. לרשתות החברתיות עצמן אין מספיק תמריצים למנוע את הפצתן של Fake News בסביבתן, לכן למדינה אחריות המדינה להתערב וליצור עבורם תמריצים כאלה. קיימות הצעות לתמרץ את הרשתות החברתיות בעזרת קנסות או ע"י חיוב הרשת החברתית בפרסום הגוף שמממנים פוסטים שונים.⁵⁹

בבסיסם של חוקים שנועדו לשם מניעת הפצת Fake News, ישנן תכליות לגיטימיות כגון טוהר הליך הבחירות, שלום הציבור, בריאות הציבור ועוד. לכן, ראוי שכל הגבלה הרגולטורית על Fake News תצמצם את הפגיעה בחופש הביטוי, ותעמוד במבחני המידתיות של פסקת ההגבלה, תוך יישום אמצעים מידתיים בלבד.⁶⁰ כיתרונות לוואי, המדינה תוכל להגדיר את התופעה, להמשיגה ולהעלותה לסדר היום הציבורי.

⁵⁵ מיכל לביא **אחריות מתוכי תוכן לעוולת ביטוי: הקשר חברתי, משפט וטכנולוגיה** 325 (2018).

⁵⁶ ברק, לעיל ה"ש 2.

⁵⁷ עומק מרכז לעיצוב מדיניות חקיקה **אכיפה של "מידע כוזב" (Fake News) המופץ ברשת** 28 (2021) (להלן: עומק).

⁵⁸ ת"א (שלום ת"א) 14-02-15585 וויסבלט נ' נוי, פסי' 5-4 לפסק דינו של השופט ברקאי (24.05.2020).

⁵⁹ שם, בעמ' 19-23.

⁶⁰ שם, בעמ' 32.

רשימה ביבליוגרפית

מקורות ישראליים:

חוקים ותקנות

1. חוק עקרונות האסדרה, התשפ"ב-2021.

פסיקה

1. בג"צ 73/53 קול העם נ' שר הפנים, פ"ד ז 871 (1953).
2. בג"צ 5432/03 ש.י.ן לייצוג נשים נ' המועצה לשידורי כבלים ולוויין פ"ד נח(3) 65 (2004).
3. עע"מ 3782/12 מפקד מחוז תל אביב-יפו במשטרת ישראל נ' איגוד האינטרנט הישראלי, סו(2) 159 (2013).
4. ת"א (שלום ת"א) 15585/02/14 וויסבלט נ' נוי (נבו 24.05.2020).
5. בג"צ 7846/19 עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' פרקליטות המדינה יחידת הסייבר (נבו 12.4.2021).
6. רע"א 1239/19 יואל שאול נ' חברת ניידלי תקשורת בע"מ (נבו 08.01.2020).

ספרים

7. ניבה אלקין-קורן, מיכאל בירנהק רשת משפטית: משפט וטכנולוגיית מידע (2011).
8. אהרן ברק כבוד האדם – הזכות החוקתית ובנותיה (2014).
9. נמרוד קוזלובסקי, המחשב וההליך המשפטי: ראיות אלקטרוניות וסדרי דין (2000).
10. מיכל לבניא אחריות מתוכי תוכן לעוולת ביטוי: הקשר חברתי, משפט וטכנולוגיה (2018).
- 11.

מאמרים

12. איתי ברון ומיכל רויטמן ביטחון לאומי בעידן של פוסט-אמת ופייק ניוז (2020).
13. הנינג לובין השפה הגרמנית והחוקה (2021).
14. יובל קרניאל "חופש הביטוי באינטרנט" עלי משפט א 163 (1999).
15. תהילה שוורץ אלטשולר אמון הציבור בתקשורת וברשתות החברתיות בישראל (2019).
16. תהילה שוורץ אלטשולר וגיא לוריא מתחייבים לבחינות הוגנות ברשת (2019).
17. תהילה שוורץ אלטשולר האמת על פייק ניוז (2020).

שונות

18. רועי גולדשמידט כלי רכב אוטונומיים – מדיניות ממשלתית, אתגרים והזדמנויות (הכנסת, מרכז המחקר והמידע 2019).
19. עומק מרכז לעיצוב מדיניות חקיקה אכיפה של "מידע כוזב" (Fake News) המופץ ברשת (2021).
20. משרד החדשנות, מחלקת ייעוץ וחקיקה עקרונות מדיניות, רגולציה ואתיקה בתחום הבינה המלאכותית (2022).
21. "תוצאות מחקר עמדות הציבור בנושא השיח הציבורי באתרי שיתוף תוכן ורשתות חברתיות" תכלית המכון למדיניות ישראלית (2022).
22. משרד התקשורת מכתב שר התקשורת – קבלת המלצות הצוות המייעץ לבחינת האסדרה של פלטפורמות תוכן דיגיטליות (2022).

23. משרד התקשורת דוח הצוות המייעץ לשר התקשורת לבחינת האסדרה על פלטפורמות תוכן דיגיטליות (2022).
24. דינה באס "מיקרוסופט תשקיע 10 מיליארד דולר במפתחת של ChatGPT" (23.01.2023) <https://www.themarker.com/wallstreet/2023-01-23/ty-article/.premium/00000185-df1a-d93a-a1bf-ff5e0c800000>
25. יובל מן "גוגל הכריזה על התשובה שלה ל-ChatGPT – צ'אטבוט בשם Bard" (06.02.2023) <https://www.ynet.co.il/digital/technews/article/hy4utt0ho>
26. גור מגידו ועומר בן יעקב "האנשים שהורגים את האמת" (15.02.2023) <https://www.themarker.com/news/2023-02-15/ty-article-static-ext/00000186-06ca-d9b4-afb7-0fff2f100000>
- מקורות משיטות משפט זרות:**
- חוקים ותקנות
- .U.S. CONST. amend. I .27
- פסיקה
- Stephen T. Middlebrook & John Muller, *Thoughts on Bots: The Emerging Law of Electronic Agents*, 56 BUS. LAW. 341, 532 (2000) .28
- ספרים
- NICHOLAS DIFONZO & PRASHANT BORDIA, RUMOR PSYCHOLOGY – SOCIAL AND ORGANIZATIONAL APPROACHES 225 (2007) .29
- מאמרים
- Alexandra Andorfer, *Spreading like wildfire: Solution for Abating the Fake News Problem on Social Media via Technology Controls and Government Regulation*, 69 HASTINGS L.J. 1409 (2018) .30
- Amos Azaria, *ChatGPT Usage and Limitations*, hal-03913837 HAL Open Science (2022) .31
- Emilio Ferrara et al., *The Rise of Social Bots*, 59 COMMS. ACM 96, 96 (2016) .32
- Bernadette H. Schell, Miguel Vargas Martin, Patrick C.K Hung & Luis Rueda, *Cyber Child Pornography: A Review Paper of the Social and Legal Issues and Remedies – and a Proposed Technological Solution*, 12 AGGRESSION AND VIOLANT BEHAVIOR 45 (2007) .33
- Nina I. Brown & Jonathan Peters, *Say This, Not That: Government Regulation and Control of Social Media*, 68 SYRACUSE L. REV. 521 (2018) .34

Edmund Mokhtarian, *The Bot Legal Code: Developing a Legally Compliant Artificial Intelligence*, 21 VAND. J. ENT. & TECH. L. 145, 153-54 (2018) .35

Barry Stricke, *People v. Robots: A Roadmap for Enforcing California's New Online Bot Disclosure Act*, 22 VAND. J. ENT. & TECH. L. 839, 852 (2020) .36

שונות

.G.A. Res. 217 (III) A, Universal Declaration of Human Right (Dec. 10, 1948) .37

Kate Connolly et al., Fake News: An Insidious Trend That's Fast Becoming a Global Problem, GUARDIAN <https://www.theguardian.com/media/2016/dec/02/fake-news-facebook-us-election-around-the-world> (Dec. 2, 2016) .38

Jacob Soll, The long and brutal history of fake news, POLITICO MAGAZINE, <https://www.politico.com/magazine/story/2016/12/fake-news-history-long-violent-214535> (Dec. 18, 2016) .39

NBC News, Senator Asks How Facebook Remains Free, Mark Zuckerberg Smirks: 'We Run Ads' | NBC News, YOUTUBE (Apr. 10, 2018), <https://www.youtube.com/watch?v=n2H8wx1aBiQ> .40

Krystal Hu, ChatGPT sets record for fastest-growing user base – analyst note, REUTERS, <https://www.reuters.com/technology/chatgpt-sets-record-fastest-growing-user-base-analyst-note-2023-02-01> (Feb. 02, 2023) .41

Platform Manipulation, TWITTER (2020), <https://transparency.twitter.com/en/reports/platform-manipulation.html#2020-jan-jun> .42

Manipulation & Spam Policy, TWITTER (Sep. 2020), <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/platform-manipulation> .43

Community Standards, FACEBOOK (Apr. 2021), <https://www.facebook.com/communitystandards> .44

.OpenAI, <https://openai.com/blog/chatgpt/> (Last Visited Feb. 17, 2022) .45

Sander Pichai, An Important Next Step on Our AI Journey, GOOGLE (Feb. 06, 2023) .46
<https://blog.google/technology/ai/bard-google-ai-search-updates>